

<https://doi.org/10.36007/4966.2024.183>

Evangéliumközpontú nevelés Victor Gabriella két világháború között megjelent pedagógiai műveiben

Kamilla ACKERMANNÉ KELŐ¹

Abstract

The purpose of this research is to present the scientific and religious foundation of Gabriella Victor's pedagogy. The name of the Victor family is inseparable from the cause of the reformist revival and the internal mission. Gabriella Victor (1891-1971) was the first teacher of the Reformed Teacher Training School in Kecskemét, and the head of the Lórántffy Zsuzsanna Association. She published a number of articles, children's bible, youth novels and informative books for parents and teachers. She had a doctorate of philosophy (1917) and theology (1950) as well. The main topics of her scientific work are women's education, Christian family education, and religious education in school. In this study, we present the activities of the Victor family in the internal mission, Gabriella Victor's opinion on women's issues and her views on the characteristic of the female psyche.

Keywords

women's education, Reformed teacher-training school, religious education, women's profession, reformed internal mission, faith education

Bevezető

Victor Gabriella (1891-1971) a Kecskeméti Református Tanítónőképző első rendes tanára, aki az intézet 1918-as megalakulásától kezdve 1938-ig nem csupán annak nyelvi tanszékét vezette, de a képző lelki életének aktív formálója, vezetője volt. Élete számos szállal kapcsolódik a 20. század elején kibontakozó gyermektanulmányhoz. Növendékként került kapcsolatba Nagy Lászlóval, akihez a későbbiekben baráti szálak fűzték. Tanára személyisége és a tudomány érdekében végzett állhatatos munkája megalapozta későbbi kutatói gondolkodását, témaválasztását és nevelői szerepértelmezését.

Életének másik meghatározó motívuma családja részvétele az 1880-as évektől kibontakozó, a református egyház belső megújulását szorgalmazó belmissziói mozgalomban. A család, ezen belül Victor Gabriella tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult a református egyházban végbement ébredéshez. Tizenhat önálló írása jelent meg, számos újságcikket és traktátust publikált, nevét a gyermek- és ifjúsági írók között jegyzik. Kutató, tanár, lelki vezető, testvér, gyermek, feleség, előadó és irodalmár egy személyben. Mindezen szerepeken és kötelezettségeken túl és mindenekelőtt Isten és az egyház elhívott szolgájának vallja magát, akinek leghőbb célja és vágya, hogy mindenkihez eljusson a szeretet üzenete.

E tanulmány célja, hogy történeti kontextusba ágyazva, az 1925-1958 között megjelent szak- és szépirodalmi művein keresztül rávilágítson Victor Gabriella szerepére az 20. század elejének belmissziós törekvéseiben, valamint bemutassa gondolatait a nőről és a nőiségről.

¹ Ackermanné Kelő Kamilla, mesteroktató (Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar) kelo.kamilla@kre.hu

Családja a belmisszió szolgálatában

Victor Gabriella 1891. október 9-én született Budapesten, a református egyház ébredési mozgalmában és a belmisszió ügyében aktív szerepet vállaló család második gyermekeként. Az evangéliumi belmisszióval nagypapján, Victor Bernáton (1825-1923) keresztül találkozott először, aki Johann H. Wichern (1808-1881) tanítványaként, a hamburgi Raues Haus-ban dolgozott Bruder-ként. Ott ismerte meg a szeretet-parancson alapuló szociális elkötelezettség és közösségteremtés elveit, valamint a vasárnapi iskola munkáját [1]. Hatást gyakorolt rá Wichern misszióteológiája, amelyben kifejti, hogy a misszió minden keresztyén ember kötelezettsége, ezért a laikus egyháztagokat is ki kell képezni a munkára. Úgy vélte, hogy mindezeknek a gyülekezetekből kell kiindulnia, de az egyesületi formát is legitimnek tartotta. Wichern hangsúlyozta a belmisszió hazafias vonását, hitt abban, hogy Isten országának épülése a nemzetek felemelkedését eredményezi [2]. Victor Bernát később a Brit és Külföldi Bibliatársulat munkatársaként találkozott a Skót Misszióval, amely 1841-ben küldte első misszionáriusát Magyarországra. Victor Bernát fiai, János és Ágoston a Skót Misszió budapesti munkájába kapcsolódtak be, Victor Ágoston (1862-1956) a misszió elemi iskoláját 1928-ig vezette. Victor János (1860-1937), Victor Gabriella apja az iskola tanára, a Vasárnapi Iskolai Szövetség utazó titkára, a Lorántffy Egyesület kórházának vezetője és lelkigondozója, a fasori gyülekezet presbitere, a Németajkú Református Egyházközség kántora, a Hozsánna címmel megjelent énekeskönyv összeállítója [3]. Életrajzában Szabó Imre (1881-1955) a Budapesti Református Egyházmegye első esperesének gyermeke, Szabó Éva (1924-2011) így emlékszik vissza munkájára: „Victor János bácsitól egész életre megtanultam, hogy a Jézus-követés harc, de már megküzdött harc. Jézus győzött a bűn, a Sátán és a halál fölött, és mi az Ő győzelmének részesei vagyunk” [4 : 28]. Victor Gabriella bátyja, ifj. Victor János (1888-1954) teológiai tanár, a Budapest-Szabadság téri Református Egyházközség lelkipásztora, az ébredés ügyének és a belmisszió gondolatának ápolója, a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség (MEKDSZ)² alapítója. A család lelki ébredésének hátterében tehát egyaránt megjelennek a Wichern-i német és a skót missziói hatások. Később bekapcsolódnak az amerikai ébredés következményeként létrejövő diák-egyesületek munkájába, de aktív kapcsolatot ápolnak holland testvérekkel is.

Nevelői tevékenysége

Pedagógiai gondolkodására elsősorban Nagy László (1857-1931) hatott, aki az 1907-ben felállított VI. kerületi állami tanítóképző intézetben tanította pedagógiára.³ Nagy László 1908-ban érkezett a tanítóképzőbe. Figyelme és tudományos munkássága ekkor már teljesen a gyermektanulmányozás felé fordult [5]. A világszerte kialakított fejlődéslélektani központok mintájára a tanítónőképzőben —az országban egyedülálló módon— 1909 februárjában felállította lélektani laboratóriumát, melyet egyrészt a hazai és külföldi érdeklődők, másrészt az intézmény tanulói számára nyitott meg. Az új diszciplína eredményeit beépítette didaktikai, módszertani és tantervelméleti előadásaiba. A kutatómunka és az adaptáció a gyakorló iskolában történt, ahol egyrészt a vizsgálati módszertan (megfigyelések, kísérletek) tökéletesítésére törekedtek, másrészt lehetőség nyílt az eredmények gyakorlatban történő kipróbálása. E műhelyben vetette meg alapjait Victor Gabriella tudományos gondolkodása. 1909-ben az iskola önképző köre által kiírt pályázaton *A gyermekjátékok lélektana* című dolgozattal indult. Elemzésében foglalkozott a

² A MEKDSZ 1926-ban a Magyar Diákok Pro Christo Szövetsége nevet vette fel. Elnöke 1945-1949 között Karácsony Sándor volt. 1989-ben a régi nevén alakult újjá.

³ Nagy László hatása egész életére meghatározta pedagógiai gondolkodását. Az 1933-ban Kecskeméten megjelent *Mesedélután. Gyermekeknek és azoknak, akik mesélni fognak* című művét az alábbi szavakkal ajánlotta tanárának: „Hálás kegyelettel ajánlom ezt a könyvet a gyermekek nagy barátja, tudós, lelkes tanárom, Nagy László emlékének.”

szépség megjelenési formáival, a természet, a művészet és a gyermeki játék esztétikumával, részletezte a játék lélektani motívumait, végül a játékoszton életkoronkénti megnyilvánulását tárgyalta. A dolgozat bírálatában Nagy László kiemelte a gazdag szakirodalmi áttekintést, valamint az önálló feldolgozást [6:24]. 1908-ban a Magyar Gyermektanulmányi Társaság a gyermek érdeklődésének vizsgálata tárgyában országos felmérést végzett, amelynek keretein belül Nagy László a negyedéves tanítónövendékekkel adatgyűjtést végzett a gyakorló iskola 2-6. osztályaiban. A vizsgálat körülményeiről és a kérdéssorról részletesen *A gyermek érdeklődésének lélektana* című munkában számol be [7:7]. Az írásban összegyűlt, mintegy 375 adatot Victor Gabriellának adta feldolgozásra, aki 122 oldalas elemző dolgozatban mutatta be az eredményeket [8:11]. Victor tudományos vizsgálatokon alapuló gondolkodását a továbbiakban is meghatározta a Nagy László-i örökség. A lélektani jelenségek megfigyelésének módszertanát alkalmazta az 1923-tól induló, a gyermeki ima fejlődésére irányuló kutatásában is.⁴ A budapesti egyetemen magyar-német szakos bölcsész diplomát szerzett. 1916-17-ben a Nagyvárad Református Tanítóképzőben tanított. Ekkor védte meg *A gyermek nyelve. A gyermeknyelv irodalmának ismertetése főként nyelvészeti szempontból* című doktori értekezését, amelyben elsősorban nyelvészeti megközelítésből, statisztikai módszerekkel tárta fel a gyermeki nyelv szókészletét [9].⁵ Tudományos munkásságának elején továbbra is a gyermek nyelvi fejlődésének vizsgálatával foglalkozott [12].⁶ Már korai értekezésében is érinti a gyermeki figyelem terjedelmének jellemzőit, mely az 1920-as évektől, az ima fejlődésének kutatása során az egyik központi kérdésévé válik.

1918-ban Nagyváradról Muraközy Gyula (1892-1961) református lelkész hívására Kecskemétre érkezett az újonnan alakuló református tanítónőképző nyelvészeti tanszékének élére. Bár az intézmény vezetésére kinevezett Pásthly Károly (1850-1920) nyugalmazott polgári iskolai igazgató a következő tanévben meghalt, az iskola vezetésével Öllös Sarolta, a természettudományi tanszékét pályázat útján elnyerő, korábbi zilahi református óvónőképző-intézeti igazgatót bízták meg, aki egészen 1948-ig állt az intézet élén. A képző alakulása utáni évben Victor irányította az internátust, Muraközyvel mintegy közös lelki vezetőként. Nevelési elvei túlmutattak a keresztyén-nemzeti identitásformálás célján, a protestáns világnézet mellett „evangéliumi lelkiületet” is igyekezett a gyermekekbe oltani, a „cselekvő szeretetet” pedig a tanulók a vasárnapi iskolában gyakorolhatták, ahol negyedévtől önálló köröket vezettek. Az intézet nevelői vallották, hogy a legkeresztényibb és leghatásosabb nevelőeszköz a szeretet. Victor a nyelvészeti tárgyakon kívül a tanári kar felállításáig lélektant, módszertant, neveléstörténetet, szépírást és női kézimunkát is tanított, valamint irányította a diákok tanítási gyakorlatát [13]. A képzőben —főként az internátusi élet során megfigyeléssel— szerzett lélektani tapasztalatait

⁴ A témával kapcsolatos korai ismereteket a *Gyermek imádsága* című előadásában mondta el a Vasárnapi Iskolai Szövetség 1923. évi Országos Konferenciáján. Az előadás nyomtatásban megjelent formájában a megfigyelési szempontsört is mellékelte. Eredményeit 1936-ban publikálta: *A gyermek imádsága. Gyermeklélektani tanulmány a 12 éven aluli gyermekek vallásának köréből, pedagógiai vonatkozásokkal* című, Debrecenben megjelent tanulmányában.

⁵ A dolgozat első részében a hazai és külföldi irodalmat szintetizálja, második részében a Stern-féle vizsgálati módszereket alkalmazva, a nyolchónapos Kovács Matild nyelvfejlődésének vizsgálati eredményét közli. Ebben a munkájában megállapítja, hogy a magyar gyermektanulmány inkább a nyelvészetbe kapcsolódott be, szemben a külföldivel, amelyben több a lélektani elem. Elismerő kritikát közöl Rubinyi Mózes nyelvész, az MTA tagja [10]. Értekezésére Bakonyi Hugó az Országos Pedagógiai Könyvtár munkatársa *A gyermeknyelvi szókincs fejlődése* című tanulmányában hivatkozik, s a következő sorokkal illeti Viktor Gabriella dolgozatát: „Utóbbi munka főleg Stern és Meumann nyomán nagy alaposággal készült s amellett a szerzőnek igen szabatos és értékes megfigyeléseit, valamint a gyermeknyelvre vonatkozó teljes magyar bibliográfiát is adja.” E cikkben több példát is találunk Victor gyermekmegfigyelésen alapuló módszertanára [11].

⁶ Ebben a dolgozatában new yorki útjának vizsgálati eredményeit összegzi. Az 1913-as út eredetileg az amerikai leánymissziók működésének megismerésére irányult, de Victor nyelvészeti kutatómunkát is folytatott.

beépítette a nevelésről vallott nézeteibe, melyeket a későbbiekben részletesen tárgyalunk. Kecskemétre 1938-ban nyugdíjba vonult, később a solti egyházmegye nőszövetségi utazótitkára lett, majd Karcagon és Sopronban óraadóként működött. 1931-ben Kolozsváron tett lelkesi vizsgát, 1950-ben teológiából is doktorált, dolgozatának címe: *A megújuló újszövetségi teológia feladatáról és módszeréről*. 1971 októberében halt meg.

Belmissziói munka, közéleti tevékenységek

Victor Gabriella életét és nevelői munkáját a 19. század végétől kezdődően kibontakozó vallási mozgalmak és a belmisszió határozták meg. Az ébredésben részt vevő egyházi és világi személyek célja elsősorban az egyház belső megújítása volt [14]. A belmisszió mellé álló lelkészek az egyházon belül is erős ellenállásba ütköztek, hiszen sokan úgy vélték, hogy az „új reformáció” képviselői a kálvini tanokat veszélyeztetik. Ezt a kifejezést egyébként Forgács Gyula (1879-1941), a belmisszió hazai jeles képviselője használta először. Ifj. Victor János inkább a „részleges reformáció” fogalmával élt, amellyel jelezni kívánta, hogy a történelmi reformáció egyszer már végbement, jelen helyzetben az egyház belső feladata az egyháztagok lelki növekedésének támogatása, az evangelizálás és a diakónia [14:191, 203]. Victor Gabriella testvére álláspontján volt, belülről látta a Magyar Református Egyház népegyházi jellegének hibáit, amelyek elsősorban abból eredtek, hogy az egyházba beleszületettek a gyermekkeresztséggel és a konfirmációval egyháztaggá válhatnak [15:114-119]. 1926-ban így fogalmaz: „Valóban keresztyénnek nem azt az embert nevezem, akinek a világfelfogása, hitvallása keresztyén, hanem azt, akinek életében érvényesülnek a keresztyénség erői. Értehetőbben próbálom kifejezni: a valóban keresztyén emberen — Krisztus tanítványán — Krisztus hatása látszik meg és az életet, jellemet átformáló újjáteremtő hatás” [16:15].

Az ébredési mozgalomhoz tartozó lelkészek, teológus és világi tagok a misszió több területén is jelen voltak. A Victor család igehirdetésekkel, evangelizálással, hitmélyítő hetek szervezésével, egyesületi munkával, irodalmi tevékenységgel, és külföldi iratok fordításával vette ki részét a missziói tevékenységből. Kiemelt szerepet szántak a gyermek- és ifjúsági munkának, az egyesületi élet szervezésének és a folyóirat-terjesztésnek. Ifj. Victor János szerkesztésében 1909-ben jelent meg a Diákszövetség lapja *Diákvilág*⁷ címmel, amely egyben a Victor Gabriella által vezetett Leánydiákszövetség közlönye is volt. Bekapcsolódott a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület *Olajág* című lapjának; 1917-től az *Erő* című diáklap szerkesztésébe; 1928-ban társalapítója a *Református Figyelőnek*; id. Victor János pedig a *Vasárnapi Iskola Szövetség* kiadásában jelentette meg a *Fecske* című kiadványt, 1913-ban. E folyóiratokra egységesen jellemző az evangéliumi célkitűzés, az egyház megelevenedését célzó, felekezeti jelleg, valamint a diákszövetségi és a vasárnapi iskolai munka módszertanának bemutatása.

Victor Gabriella 1913-1935 között rendszeresen megjelent a protestáns folyóiratokban. Széles látókörére és evangéliumi célkitűzésére jellemző a cikkei által megszólított korosztály sokszínűsége. A Kecskeméti Reformátusok Lapja „Gyermekeknek” című rovatát vezette, ahol saját meséit is közreadta. Az 1920-30-as években több mesekönyvet és színművet írt.⁸

Victor Gabriella áhítatok, bibliaórák és konferenciaelőadások által jelentős tevékenységet folytatott a református tanítónőképző hallgatói körében. Ezeken az alkalmakon buzdított a bibliaolvasásra, a rendszeres imára és a nőiség megélésére. Ismerte és szerette a Bibliát. Minden

⁷ *Diákvilág*: 1909-1936. Közben: *Akarat*: 1917-1919, Utóbbi címe: *Pro Christo*: 1936-1944. Társalapítója a *Közlemények az evangéliumi leánydiák szövetség munkájából*, 1914-; *Olajág*: 1901-1928; *Erő*: 1917-1932; *Fecske*: 1913/14, 1920-1944, *Református Figyelő*: 1928-1933. Folytatás: *Református Élet* [17].

⁸ *Mesekönyvei*: *Ella néni meséi* (1921); *Ella néni újabb meséi* (1922); *Mesedélután* (1933) *Színművek*: *Szegények karácsonya* (é.n.), *A költő anyja* (1922).

előadásában szerepeltetett vonatkozó szakaszokat, melyeket magyarázott is, ezzel előrevetítve teológusi szerepkörét. A képzőben folyó evangéliumi munkát a belmisszió különböző területeinek megismerése és gyakorlása céljából, 1923 szeptemberében a Lorántffy Zsuzsanna Egyesületbe szervezték. „Célunk Istent közös munkában, a Szentírás tanulmányozása által megismerni, életünkkel és munkánkkal szolgálni, hogy majdan, mint tanítónők, az egyházunkban ráánkvaró (sic!) feladatoknak is megfelelhessünk [18:2].” Az egyesületbe tömörítették a növendékek által vezetett bibliaköröket, a vasárnapi iskolai munkát, a diakóniát (szegényházakban, tanyákon, börtönben), az iratterjesztést, valamint az adománygyűjtést. [18:13]. A tematikus bibliaórákat évfolyamonként tartották, a tanulmányozás során érintett jelentősebb témakörök: Jézus példázatai; a Biblia nőalakjai; a Mester jelleme; Jézus Krisztus tanítási és nevelői módszerei. A bibliaköröket vezető növendékeket Victor Gabriella külön foglalkozások keretében készítette fel az alkalmakra. Megállapítható, hogy Victor érdeklődése már ekkor a nőkérdés, a lelki növekedés és Jézus Krisztus nevelő hatásának vizsgálatára terelődött, gondolatait húsz év érlelés és teológiai tanulmányok után, az 1958-ban megjelenő *Jézus a legnagyobb tanítómester* című tanulmányban összegezte [19].

Rendszeresen elvitte diákjait az ébredési mozgalom nyári és téli konferenciáira (Pápa, Tahi, Budapest, Kecskemét), ahol előadott, vagy a vasárnapi iskolai munka módszertani bemutatóját tartotta. Az éves kecskeméti konferenciákra, melyek nyitottak voltak a város minden diáklánya számára, a hazai és külföldi belmisszió jelentős alakjait hívta meg. A Victor család amerikai és holland kapcsolatai révén gyakran jutott anyagi természetű támogatáshoz a tanítónőképző [20:12], de a nemzetközi kapcsolatrendszerük révén gyakran látogattak az intézetbe külföldi szövetségek utazótitkárai is. Miután 1930-ban a Kolozsvári Teológiai Akadémián letette első lelkészképesítő vizsgáját, Ravasz László (1882-1975) püspök a kecskeméti gyülekezet belmissziói munkatársává nevezte ki [21]. Így munkaköre hivatalosan már nem csupán az oktatás volt, hanem a gyülekezet lelkészi köréhez is tartozott, bár „palástos” feladatokat nem láthatott el. A gyülekezeti munka felvétele kapcsán tetten érhető testvére, Victor János teológiai tanár belmisszióról alkotott véleménye, amelyben elismerte és fontosnak tartotta az egyesületeket, de „az egyházat és annak gyülekezeteit minden egyesület vagy csoport tevékenységei elé helyezte” [14:175]. Úgy vélte, hogy az intézményes jelleg a mozgalmi elem érvényesülését segíti [15:116-120]. A gyülekezettel történő szorosabb kapcsolódás ugyanakkor elősegítette az egyházközség mint fenntartó azon törekvését és elvárását, hogy a képzőből „ügybuzgó s a református egyháztársadalmi munkába beillő tanítónők kerüljenek ki” [20:10].

Közéleti tevékenysége szerteágazó volt. Vezette MEKDSZ Leánydiák-bizottságát, tagja volt a Protestáns Irodalmi Társaság debreceni körének, az Országos Református Tanáregyesületnek, a Magyar Nők Missziói Szövetségének, a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületének, a Kecskeméti Protestáns Egyesületnek, a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, valamint az Irodalomtörténeti Társaságnak. Mindezekben a szervezetekben aktívan vett részt, konferenciáikon –sokszor családtagjaival együtt– szervezőként és/vagy előadóként vett részt.

A nőmozgalmakkal kapcsolatos álláspontja

A feminizmus kérdéskörével kapcsolatban leánykörökben elhangzott előadásaiban fejti ki véleményét. A feminizmus fogalmat használja, ezért ezt a kifejezést használjuk jelen tanulmányban, habár Kéri Katalinnal értünk egyet a tekintetben, hogy érdemes különbséget tenni a 19. század végén kibontakozó női törekvések és a 20. század elején megjelenő feminizmus között. A feminizmus Kéri értelmezésében keveseket érintő, tartalmában azonban bővebb, magában hordozva a nemek közötti kapcsolatrendszerben bekövetkező forradalom hatásait [22]. Megállapítható, hogy Victor a nőmozgalmak korai szakaszáról beszél, amikor a feminizmus kifejezést használja. Habár érti és elismeri a feministák törekvéseit a nők politikai, gazdasági, társadalmi, valamint jogi helyzetének javítására, véleménye szerint a fenti törekvések helyett fontosabb a „női lélekkel” foglalkozni. Úgy vallja, hogy a lélekben bekövetkező változás hatására a nő sikeresebben meg tud felelni kora igényeinek, mint az emancipációs törekvések eredményeinek segítségével. A nőmozgalmakkal kapcsolatos álláspontját Baart de la Faille, a német keresztyén leánydiákszövetség vezetőjének hatására alakította ki, aki szerint a keresztyén nőknek nem szabad kivonniuk magukat a nőmozgalmakból, sőt a keresztyénségből származó nagyobb erkölcsi erőt latba vetve kell a mozgalmak élére állniuk. A nők helyzetével kapcsolatos társadalomtörténeti elemzése *A nő hivatása* című előadásában hangzott el [23]. Ebben megállapítja, hogy a középkor hozza meg a nők számára a társadalmi változást. Az egyház kiterjeszti áldásait a nőkre, ezáltal ők is az üdvösség birtokosává válhatnak. Az első keresztyén gyülekezetekben a nőknek feladatuk volt, aktív résztvevői voltak a közösségnek, a családi teendőkön túl a szegények, betegek gondozása. Az ősegyháztól történő eltávolodás azonban a test elhanyagolását, a világ örömei és szépség megvetését eredményezték, melyet a nők zárdába vonulása jelképez. A világtól távol élő nő mély lelki életet élt ugyan, de nem hatott a világra, a közéletben befolyást nem gyakorolt. Társadalomtörténeti fejtegetése során a reformáció nőalakjának feladatát ismét a családban látja. Kálvinra hivatkozik, aki szerint a nő fő erényei a szemérmesség, az engedelmség és a háziasság s az újkor nagy gondolkodói, Locke, Rousseau sem látnak túl a család szolgálatán mint a nő elsődleges hivatásán. „A nő élvezője a műveltségnek, de nem vesz részt tevékenyen annak létrehozásában; a kor szellemi kincseit megszerzheti, de nem gyarapíthatja; hazája sorsáért lelkesül, de rajta változtatni nincs módjában. Hivatása az, hogy anya legyen s hogy megossa férjével most már nemcsak annak anyagi, de szellemi javait is” [23:6]. Történeti áttekintése végén eljut a 20. század elejére, amikor a nőmozgalmak hatására lehetőség nyílik a nők családon kívüli érvényesülésére, az egyetemi végzettség megszerzésére és a hivatásgyakorlásra. Victor szerint belátható, hogy a nők bizonyították a jogi, orvosi, tanári stb. pályákon való alkalmasságukat. Ugyanakkor nemcsak több jogot vállalt a nő, de új kötelezettségeket is, hiszen ezeken a pályákon kemény küzdelem az osztályrésze. Kialakult tehát egy új, önálló, mások segítségére nem támaszkodó nőitípus, akit a munka erőssé és bátorrá tett. Victor reflektált kora társadalmi vitájára, mely a családdánya és a karrierért élő nőideál között feszült. Felhívta a figyelmet, hogy a közéleti, hivatásbeli helytállás legnagyobb veszélye, az eldurvulás fenyegeti a nőt, mely végső soron a nőiességet, az érzékenységet, és a kifinomultságot eltörli, így a női lelket az önzővé és kíméletlenné válás fenyegeti. Megértette azokat a szülőket, akik féltették leányukat a haladó gondolatoktól, de megállapítja, hogy a korszellemmel senki sem vetekedhet. A két nőeszmény —a családcentrikus, gyermekeit nevelő anya és a céljaiért élő karrierista — szembeállítását nem tartotta helyes megközelítésnek. E választási kényszer helyett más utat javasolt. Úgy vélte, nem az okoz szerepkonfliktust, hogy egy nő a családban, vagy a hivatásban áll-e helyt. A női hivatás a nő természetes hajlamaiból fakad, vagyis akkor tud érvényesülni, ha a munkaköre személyiségével harmóniában van, ha önazonos. „Mi az a lelkület, ami a nő bármilyen munkáját hivatássá avatja? Mi lehet, ha nem az édesanya lelkülete; az önfeláldozás. Ez teszi nővé a nőt, ez teszi igazán nőivé bárminemű munkáját...Amikor Isten megalkotta a nőt,

akkor azt szabta hivatásul, hogy segítőtárs s hogy édesanya legyen. Hogy ne magának éljen és ne magáért, hanem életét másokért áldozza fel. Ezen az örök női hivatáson nem változtathat az idő forгатaga” [23:10-11]. Ebben az értelemben tehát a nő bármely hivatásban megtalálhatja a boldogságát, ha megéli abban az önzetlen, másokért végzett munka örömet. Victor Gabriella ideálja az önfeláldozó nő, amely kifejezés mai szóhasználattal élve legközelebb az altruizmus-hoz áll. Vallotta, hogy ezt a fajta önfeláldozást leginkább Krisztus keresztje alatt értheti és tanulhatja meg az ember. Mivel a keresztyénség az önfeláldozó szeretet vallása, tanítása felé a nő természetes hajlamainál fogva vonzódik. Az ilyen, Krisztustól tanult önfeláldozással dolgozó nőt szívesen követik mások is. A feminizmussal kapcsolatos felvetések kapcsán így összegezhajtuk gondolatait: „Az igazi nőnek mindig vannak jogai, mert a kötelességet tekinti legnagyobb jogának — és ha újabb jogokat kap, azokban mindig szent kötelességet lát” [23:13]. Victor Gabriella buzdított mind a családban betöltött szerep boldog megélésére, mind a nők előtt megnyíló új hivatások betöltésére, mert „a nő önfeláldozó szeretete nyomában hit támad és reménység” [23:14].

Női példaképek

Victor Gabriella nevelési módszerei között kiemelt helyen áll a példaadás, mely jellemzően hitvalló keresztyén példaképek állításában valósul meg. Az ideális keresztyén női jellemvonásokat az amerikai keresztyén leányegyesület vezetője, Miss Elisabeth Wilson személyében látja megvalósulni, akivel 1913-ban new york-i útja során ismerkedett meg. Miss. Wilsont a munkájával megelégedett, fáradhatatlan, dolgozó, derűs, adakozó nőként mutatja be, akit nem jellemzett a magamutogatás s aki minden munkáját Isten dicsőségére végezte. „Ehhez a hitvalló élethez nem feltétlen kellene a szavak, elég, ha a tettek beszélnek” [16:22]. Másik női típusát, a „szenedő nőt” édesanyja jellemvonásai rajzolták, aki szülés közben bekövetkező sérülése miatt halála előtt tizenöt évig szenvedett. Így vall édesanyja hitéről: „Betegágya mellett, némán tűró szenvedéséből tanultam meg, tanultuk meg mindnyájan gyermekei a keresztyénséget. Istenben megnyugovó kereszthordozása nagyobb prédikáció volt számunkra a világ minden szónokának ékesszólásánál. [...] Áldom Istent azért, hogy édesanyámban ezt a női ideált ismerhettem meg. [...] Tőle, az ő példáján tanultam meg, hogy a keresztyén nő legszebb tulajdonságait a szenvedés érleli meg. Isten a legnagyobb női erényeket, a hősi kereszthordozást, a megadással való tűrést a szenvedő nőnek adja jutalmul. Nagy titok ez, a szenvedés felséges kiváltsága, melyet az Úr az ő legkedvesebbjeinek nyújt osztályrészül” [16:26-27].

Irodalmi munkái között ez a példaállítás *A pataki vár gyöngye* [24] című művében testesül meg, amely Lorántffy Zsuzsanna ifjúkorát feldolgozó regény. Lorántffy Zsuzsanna Victor Gabriella gyermekkori eszményképe volt. Több olyan karaktert is megjelenít a műben, akik hordozzák az előadásaiban bemutatott követésre méltó vagy kerülendő személyiségjegyeket. Muraközy Gyula szerint „evangéliumi életideált világít felénk”, ugyanakkor „protestáns és egyháztörténelmi szempontból nyereség és segítőtárs ez a bontó munka” [25]. A Magyar Lányok 1926-ban e szavakkal illeti: „Az írónő a magyar leánydiákmozgalmak egyik leghivatottabb munkása, kinél jobban kevesen ismerhetik a fejlődő leánylelket” [26]. A mű megírását a Victorra jellemző tudományos igényű politika, - társadalom-, valamint egyháztörténelmi kutatómunka előzte meg. Lorántffy Mihályné Borbála asszony, Zsuzsanna édesanyjának karaktere szinte teljesen megegyezik saját betegágján fekvő édesanyjának előadásokban bemutatott jellemrajzával. Ha Victor feminizmusra adott reflexiójára visszaemlékszünk, nem nehéz párhuzamot vonni Zlinszky Aladár, Napkeletben megjelent kritikájával: „E fejlődésrajzban legszebb az a rész, mely Zsuzsannának az egyházi és világi élethivatás közti küzdelmét rajzolja s az utóbbi javára dönti el anélkül, hogy amaz valamit is veszítene” [27].

Életrajzi fordítások és Indiából hazatért misszionáriusok elbeszélése szolgált alapul Az *India nyomorultjainak anyja* című, Pandita Ramabai életrajzát összefoglaló munkához. A hinduból keresztyénné vált tudós nő életének bemutatásával az Victor Gabriella célja, hogy a fiatal lányokat tanulásra, magas ideálok állítására, kitartó munkára és valódi megtérésre buzdítsa. Pandita Ramabai személyében legfontosabb nevelői jellemvonásként az imádkozó életformát emeli ki. „Hátrahagyott Bibliájában feljegyezve találjuk növendékei nehézségeit, amiket imádságaiban Isten elé vitt” [28:16].

Női jellemvonások

Mint korábban utaltunk rá, oktatói munkája mellett nagy hangsúlyt fektetett a leányok internátusi — főként vallásos — nevelésre, ugyanakkor az ébredési mozgalom keretein belül évente többször adott elő az ifjúsági mozgalmak által szervezett konferenciákon. Vallotta, hogy annak, aki a magot veti, meg kell ismernie a termőtalajt, hiszen nagy különbségek vannak a lányok között a társadalmi és családi háttér, az iskolázottság, a lakóhely, valamint a vallásos környezet tekintetében.

Megfigyelései alapján ugyanakkor leír nyolc, minden leányra jellemző tulajdonságot, melyek a következők: (1) a tekintély tisztelete. Victor szerint minden nő vezetésre vágyik, a fiatal lányok pedig befolyásolhatók, könnyen követőjévé válnak divatos eszméknek. Ezt a vezethetőséget használják fel a leányegyletek, amik nemcsak hóbortokat kínálnak, hanem tiszta, nemes célokat. A legszentebb cél, melyet nevelőként a lány elé állíthatnak az egyletek, hogy Krisztus követőjévé váljon. (2) Az otthon szeretete. Az otthon a nő számára támasz, önérzete kialakításában és megtartásában lényeges tényező, védelem, „érzelemlámpájának visszhangja”. Éppen ezért azoknak a leányoknak, akiknek nincs meleg családi otthonuk, vagy árvák, a leányegyletek ezt a védelmet nyújthatják. Azoknak pedig, akiknek erre a védelemre nincs szükségük, az otthon, Isten szeretetének helye lehet. (3) A szép kultusza. A leány a szép kedvelését kifejezésre juttatja önmagán, otthonán, kézimunkáiban, a művészetek iránti rajongásában, a természet szeretetében. Victor az esztétikai érzék finomítása érdekében a leányegyleteknek nagy szerepet szán, csakúgy, mint az erkölcsi nevelésben a szép iránti szeretetet felhasználva, Krisztus jellemének szépségét és harmóniáját példaként állítva. A szépség-kultusz utánzó jellegéből az alkotókedv felkeltése is célja lehet az egyesületeknek, hiszen a fantázia segítségével újat teremteni, kevesek kiváltsága. Hasonló feladat az izlésformálás és az önálló teremtő munkára motiválás. (4) Individualizmus. „Minden leány külön áll, másokkal való összetartozás érzése hiányzik belőle.” Victor a háztartásvezetés felelősségének és egyeduralmának évezredek hagyományában látja azt a női jellemvonást, amely miatt a nők egymással nehezen férnek össze. Ezt a női tulajdonságot nagy hátránynak tartja, hiszen a vezetés, pl. a nőegyletvezetés kudarcai az együttműködési képesség hiányában rejlenek. Az ébredési mozgalom belmissziójában egyik legfontosabb feladatnak a belső munkatársak képzését tartották. „A munka a missziói munkatársak lelki közösségének és a testvéri együttműködés kialakítására irányult” [15:191]. Victor úgy gondolta, hogy a missziói munka gátja ez a női jellemvonás, ezért az egyesületi kereteken belül küzdeni kell ellene. Úgy vélte, ennek legjobb színtere a Keresztyén Leányegylet, ahol a lányok fiatal koruktól megtanulnak alkalmazkodni, mások munkáját elismerni és a közös cél felé együtt munkálkodni. (5) A lány a fantáziájában él igazán. Victor szerint a nő a fantáziájában építi fel az eseményeket, a cselekedetek később ehhez az elképzeléshez alkalmazkodnak. Példaként állítja azokat a pártában maradt nőket, akik ifjúkori ideáljukat hordozva nem tudtak megalkudni a valósággal és férjhez menni, mások pedig egy ifjúkori szerelmet éltenek, életük végéig ahhoz maradva hűségesnek. Utaltunk rá, hogy irodalmi munkáiban megjelennek az előadásaiban körülírt, legjellemzőbb női személyiségjegyek. A fantáziavilágában élő nő karaktere

A pataki vár gyöngyében, Szántay Pál olaszliszkai tiszteletes lánya. Éva hű marad ifjúkori ideáljához, Szabó István segédlelkészhez, s mond nemet neki akkor, amikor a férfi a háború okozta lelki sebek miatt teljesen megváltozva tér vissza szerelméhez. Victor felhívja a figyelmet az egyesületek felelősségére és lehetőségére a fantázia fejlesztése terén. A belső képek megélésére és kifejezésére alkalmasak a színjátszó előadások, vagy a kézműves foglalkozások, ugyanakkor az egyesületek keretén belül lehetőséget kell a lányoknak adni a valóság megismerésére is. A szegények, betegek istápolása a jellemnevelés legjobb és legfontosabb eszközei, mely egyben a belmisszió célját, a diakóniát is megvalósítja. (6) A leány lelkének szüksége van ideálokra. Victor szerint a lányok gyakran túlzásokba esve rajongnak egy maguk választotta ideálért. Ezek a felfokozott érzelmek hasznosak, jó irányba terelve felkészíthetik őket „a jellemet felfelé vivő”, magasabb rendű célok kitűzésére. A vezetőknek feladatuk a helyes ideálválasztás segítése. Ehhez a történelmet hívhatjuk segítségül, példamutató személyiségek pl. Lorántffy Zsuzsanna, vagy Bethlen Kata életének egy-egy eseményét felvillantva. Victor hangsúlyozza, hogy a keresztyén lány számára a legtökéletesebb ideál, Krisztus. (7) A lányokra nem a logikai következtetés, hanem az érzelmi úton történő megértés jellemző, ugyanakkor van egy belső sugallatuk, ösztönük, mely a helyes irányban tartja őket, amennyiben hallgatnak rá – vallja Victor. A keresztyén leányegyesületek célja elsősorban a jellemnevelés, amely a példaképek bemutatásán túl, a másokat szolgáló cselekedetek ösztönzésével történik. (8) Minden lány vágyik a szeretetre. A legnagyobb szeretetet, amire a nő vágyik, Istentől kaphatja meg. Az elhanyagolt, vagy éppen elkényeztetett, körülrajongott voltában is árva lelkeket bibliai szóval vigasztalja meg: „A messzeségben is megjelent az ÚR: örök szeretettel szerettelek, azért vontalak magamhoz hűségesen.” (Jer. 31,3.) Victor Gabriella kiemeli, hogy a keresztyén leányegyesületek megtanítják a lányokat az öröm krisztusi megélésére, olyan szórakozási formákra, amelyben tiszták maradnak és mégis kiteljesednek. Ez az öröm Isten szeretetének közelségében valósul meg. Megélésére lehetőséget adnak a kirándulások, teadélutánok, színi előadások, szeretetvendégségek, hangversenyek, vagy a sport. Az egyesületek lehetőséget adnak a lányoknak az önművelésre is mind a művészetek, mind a nyelvek, vagy egyéb tudományok terén, ugyanakkor kenyérkereső munkára is taníthatják őket (csipkeverés, kalapkészítés stb.). A leánynevelők és a leányegyesületek ugyanabba a földbe vetnek, céljaik tehát azonosak. Elérni, hogy a lányok egyre magasabb szociális és értelmi színvonalra törekedjenek, magas ideálokat állítsanak, ugyanakkor ezt ne önérdékből tegyék, hanem mindezek a másokért való áldozat céljára alakuljanak ki. Ez az önzetlenség a női jellemnevelés végső célja. Victor előadásaiban hangsúlyozza azt a korábban ismertetett hitvallását, hogy mindezeket a célokat csak azok az egyesületek érik el, amelyekben evangéliumi módon újjászületettek a lányok, akik tálentumaikat Isten és mások szolgálatára fordítják.

A nők lelki életéről

Victor spiritualitása a magyar református puritanizmus jellemvonásait hordozza, amelyben nagy szerepe volt a személyesen megélt hitnek, a magányos és közösségi imának, a naponkénti bibliaolvasáson alapuló vezetettségeknek, a megszentelődésnek és a diakónia gyakorlásának [15:119]. Kegyességének alapja az újjászületés szükségessége. Vallotta, hogy a Krisztussal való kapcsolatnak jellem- és életformáló hatása van. „Szavai Szentlélektől ihletett szavak, ezért van, hogy a szívbe találnak és átalakító hatásuk” [20:48]. Hitt az ember változtathatóságában, aminek alapja a lelki szomjúság, honvágy a magasabbrendű világba, ahonnan egykor az ember kiszakadt. Tanításában nem az emberre, hanem az isteni kegyelemre épített. Jézus életét vizsgálva megállapítja, hogy „eltér kortársaitól, akik a jónak elméleti tudását felébe helyezték a gyakorlatnak” [20:68]. A diakónia az evangélizálás mellett a belmisszió gyakorlatának második

legfontosabb területe volt, mely a világháború okozta társadalmi kríziseken igyekezett enyhíteni. Sípos Ete Álmos a belmissziói spiritualitását vizsgálva kiemeli, hogy „Isten a megtérő embert nem csak befogadja, hanem el is küldi.” Walbert Bühlmann-ra hivatkozva megjegyzi, hogy „a missziói spiritualitás nem egy a többféle között, hanem alapvonása minden igazi spiritualitásnak” [15:113]. A belmisszió tehát a lelki ébredést összekapcsolta a diakóniával.

A református gyülekezetekben hagyományosan nagy szerep jutott a lelkipásztor-feleségeknek. Részt vettek a gyülekezeti alkalmakon, szeretetvendégséget szerveztek, vezették az ifjúsági- és gyermekmunkát, lelkigondoztak. Victor ezt a fajta szeretetből végzett szolgálatot a feleség Istentől kapott kötelezettségnek tekintette. Továbbá úgy gondolkodott, hogy a lelkészfeleségeknek ennél magasabb feladatuk van, szükséges férjük lelki munkáját az imájuk által támogatni. „Ha megkondul a harang szava, lefelől őket hívja imádságra” [29:42]. Szerepük több mint a világi feleségé, Isten szolgáinak segítőtársaként, élethivatássá nemesül, papnák helyett papnökké válnak. Ennek az emelkedett szerepnek legfontosabb pillére az ima. Victor életművében kiemelkedő téma a hívők imaélete. Utaltunk az 1924-1935 végzett empirikus kutatására, melyben a gyermeki imádság fejlődését vizsgálta, de foglalkozott a családi áhítatok imádságos légkörével, benne a gyermekek imára nevelésével; az iskolai és templomi ima feltételeinek kialakításával; az ima tanításának módszertanával; valamint egyesületi előadásaiban is megjelenik a mindennapi imaélet fontossága. Az Országos Református Lelkészegyesület (ORLE) éves konferenciáin rendszeresen előadott, közülük 1925-ben a nő imádságos életével kapcsolatban. Ebben első tézise volt, hogy az ima az ember legősibb ösztöne. „Az ember természetéhez tartozik, hogy érzi egy magasabb világtól való függését és összeköttetést tud ápolni evvel a világgal” [29:43]. Vallja, hogy a férfi vallásosnak szereti látni a nőt. Az ima szakralitást kölcsönöz a nőnek, egyfajta „finom fátyollal veszi körül.” Inti a nőket e jellemvonás megőrzésére, melyet a nőiség legbecsesebb alkotórészének tekint. Előadásában az imaülethez gyakorlati tanácsokat ad, melyek közül legfontosabbak (1) a rendszeresség, hangsúlyozza a reggeli csendességeket; (2) az odaszánás, idézi Sundar Singh hindu lelki vezetőt, aki szerint „Európa a legnagyobb értékét veszti el, mert kifelé él s elmulaszt időt szánni az Istennel való együttlétre.” (3) Kiemeli a hit fontosságát az imaéletben. Arra buzdít, hogy bízson a nő Isten válaszában. (4) Victor vallja, hogy a Mindenhatóval élő kommunikáció folytatható, mely akkor valósul meg, ha a hívő vágyik az Istennel való beszélgetésre. Úgy fogalmaz: „Kell, hogy legyen az imában egy pont, amikor mi elhallgatunk. Leborulunk előtte, minden kincsünket odaszórjuk elébe és imádjuk őt. Ekkor Isten felemelkedik előttünk az ő nagy dicsőségében.” (5) Victor szerint a működő imaülethez valódi, odaszánt keresztyénység szükséges. Mint a korábbiakban utaltunk rá, odaszánt életen azt érti, amelyben meglátszik Krisztus hatása, jellemformáló ereje, mindezek alapja pedig a lelki újjászületés. „A mi Istenünk nem éri be kevéssel. Nem elégszik meg égőáldozatokkal, sem imádságok sokaságával. Ilyen Isten, aki beérné ezzel, nekünk sem kellene. Olyan Istenünk van, aki Úrrá akar lenni életünk fölött és azt akarja, hogy neki szenteljük magunkat egészen. Ilyen Istennek szentelt életből fakadó imádság az, amelyet az Isten egész biztosan meghallgat” [29:49-50].

Összefoglalás

Victor Gabriella családi és gyermekkori hatások következtében korán elkötelezte magát az evangélium hirdetésének, az egyház belső megújításának. Vallotta, hogy minden ember csak akkor tud megfelelni hivatásának, akkor tudja betölteni küldetését, ha életének középpontjában Jézus Krisztus áll. Spiritualitására jellemző az újjászületés szükségességének hangsúlyozása, a napi imádság, az isteni vezetés alatt lévő élet, valamint a Biblia zsinórmértékéhez igazodás. Hangsúlyozta, hogy csak az újjászületett ember tud másokat is hitre vezetni, legyen akár a csa-

ládi életben, vagy az iskola falai között. A keresztyénséget cselekvő vallásnak tekintette, a diakóniát maga is gyakorolta és igyekezett tanítványait is bevezetni a szolgálatba. Nagy hangsúlyt fektetett a hit közösségben való megélésére, ezért egyrészt a tanítóképzőben, másrészt egyesületi keretek között igyekezett a lányokat krisztusi közösséggé formálni. Az ébredési mozgalomban jelentős szerepet töltött be, tudományos igényességű művei mellett ismeretterjesztő, evangéliumi irodalmakat írt és fordított. Hitmélyítő előadásait évről-évre leányok százai hallgatták.

Irodalom

- [1] BÉKEFY Lajos „Az egyháznak kell az emberekhez mennie!” : *Kétszáz éve született a szociális protestantizmus atyja, Johann Hinrich Wichern*. In: *Evangélikus Élet* 2008. 5. sz. <https://zope.lutheran.hu/ujsgok/evelet/archivum/2008/05/081> (letöltve: 2023. 09. 18.)
- [2] FORGÁCS Gyula *A belmisszió és a cura pastoralis kézikönyve*. Pápa : Református Főiskolai Nyomda, 1925. 137 p.
- [3] VICTOR János (összeáll.) *Hozsanna! Énekeskönyv. Vasárnapi iskolák, vallásos összejövetelek és a család használatára*. Budapest : Vallásos Iratok Terjesztő Társaság, 1901.
- [4] SZABÓ Imréné SZABÓ Éva *Süt a nap!* Budapest : Open Art Kiadó, 2007. 199 p.
- [5] BALLAI Károly *Nagy László élettörténete*. In: *A Gyermekek*. XXIII-XXIV. Budapest : A Magyar Gyermektanulmányi Bizottság Nagy László Emlékbizottsága, 1932. 11-19.
- [6] FARKAS Sándor (szerk.) *A Budapesti VI. Kerületi Állami Tanítónőképző Intézet Értesítője 1908-1909*. Budapest : Hungária Könyvnyomda, 1909.
- [7] NAGY László *A gyermek érdeklődésének lélektana*. Budapest : Tankönyvkiadó, 1982. 198 p. ISBN 9631759547
- [8] FARKAS Sándor (szerk.) *A Budapesti VI. Kerületi Állami Tanítónőképző Intézet Értesítője 1909-1910*. Budapest : Hungária Könyvnyomda, 1910.
- [9] VICTOR Gabriella *A gyermek nyelve : A gyermeknyelv irodalmának ismertetése főként nyelvészeti szempontból*. Nagyvárad : Béres és Held, 1917. 83 p.
- [10] RUBINYI Mózes *A gyermeknyelvről*. In: *Magyar Nyelvőr*, XLVII. évf., 1918. 222-223.
- [11] BAKONYI Hugó *A gyermeknyelvi szókincs fejlődése*. In: *A gyermek. A magyar gyermektanulmányi társaság közlönye*. XII. évf., 1918, 8. sz. 337-382.
- [12] VICTOR Gabriella *A magyar nyelv Amerikában*. In: *Magyar Nyelvőr*, IVII. évf. 1913, 10. sz. 466-468.
- [13] PÁSTHY Károly (szerk.) *A Kecskeméti Református Tanítóképző Intézet I. Értesítője az 1918-19 és 1919-20 iskolai évről*. Kecskemét : Kecskeméti Református Egyház, 1920.
- [14] SÍPOS Ete Álmos „Kérjétek az aratás Urát!” : *Forgács Gyula (1879-1941) a magyar református belmisszió úttörője*. Budapest : KRE-Harmat, 2008. 320 p. ISBN:9789639564992
- [15] VICTOR János *Az egyház bűnei* (1945). *Egyházi életünk válsága* (1948). Budapest : A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2003. 204 p. ISBN: 9633009413
- [16] VICTOR Gabriella *Modern keresztyén női típusok : A Kecskeméti Protestáns Egyesületben 1920-ban elmondott előadás*. In: *Krisztus szolgálóleányai*. Kecskemét : Első kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt, 1926. 50 p. 15-27.
- [17] DALLOS Eszter, LAKATOS Éva (összeáll.) *A magyar sajtó lelőhelyjegyzéke 1850-1952 : A Magyarországon magyar és idegen nyelven megjelent, valamint a külföldi hungarika hírlapok és folyóiratok lelőhelyjegyzéke a magyar és külföldi könyvtárakban*. Budapest, 2018. <http://mek.oszk.hu/18900/18916/18916.pdf> (letöltve: 2023. 09. 18.)
- [18] ÖLLŐS Sarolta (szerk.) *A Kecskeméti Református Tanítóképző Intézet Értesítője az 1923-24 iskolai évről*. Kecskemét: Kecskeméti Református Egyház, 1924.

- [19] VICTOR Gabriella, VÁSÁRHELYINÉ: *Jézus, a legnagyobb tanítómester*. Budapest, s.n. (1958). 134 p.
- [20] ÖLLŐS Sarolta (szerk.) *A Kecskeméti Református Tanítóképző Intézet Értesítője az 1921-22 iskolai évről*. Kecskemét : Kecskeméti Református Egyház, 1922.
- [21] Dumanelléki Református Püspök levele a Kecskeméti Református Egyházközség Elnökének (3309-1930. sz.) KREL III/1. Iktatott iratok 1926-1930. 5/53.
- [22] AMBRUSNÉ KÉRI Katalin *Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással)*. Akadémiai doktori értekezés, Pécs, 2015. 108. http://real-d.mtak.hu/837/7/dc_1067_15_doktori_mu.pdf (letöltve: 2023. 09. 18.)
- [23] VICTOR Gabriella *A nő hivatása*. In: Krisztus szolgálóleányai. Kecskemét : Első kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt, 1926. 50 p.3-14.
- [24] VICTOR Gabriella *A pataki vár gyöngye : [Lorántffy Zsuzsanna]*. Ifjúsági regény. Kecskemét : Hírlapkiadó Ny., 1926. 282 p. · ISBN: 9633007437
- [25] MURAKÖZY Gyula *A pataki vár gyöngye : Ifjúsági regény Lorántffy Zsuzsanna gyermekkorából*. Protestáns Szemle, 1926. 466-467.
- [26] Sz. n. *A pataki vár gyöngye : Victor Gabrielladr. ifjúsági regénye*. Magyar Lányok, 1926, 32. évf. 19. szám. 302.
- [27] ZLINSZKY Aladár *Victor Gabriella : A pataki vár gyöngye*. Ifjúsági regény Lorántffy Zsuzsanna leánykorából. Napkelet - 4. évf. 7-8. sz. 1926. július-augusztus.
- [28] VICTOR Gabriella *India nyomorultjainak anyja : Pandita Ramabai*. Budapest : Református Külmisszió Szövetség, 1935. 16 p.
- [29] VICTOR Gabriella *A nő imádsága : Az Országos Református Lelkészegyesülettel kapcsolatos belmisszió konferencián 1925. augusztus 26-án elmondott előadás*. In: Krisztus szolgálóleányai. Kecskemét : Első kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt, 1926. 50 p. 42-50.